

**KOEN VANMECHELEN
THIS IS NOT A CHICKEN**

**VERKENNINGEN
OP DE GRENS VAN
KUNST EN WETENSCHAP**

**KOEN VANMECHELEN
& GEERDT MAGIELS**

Lannoo
Campus

Koen Vanmechelen houdt een niet-bestaande vogel in zijn armen. Het is een eigen creatie, een taxidermistische hybride van een buizerd en een kip. Deze niet-kip is een onbestaand dier, predator en prooidier in één: een griezelig perfecte metafoor voor de mens zelf. Die metafoor is tegelijk drijfveer en inspiratiebron voor het rijke conceptuele oeuvre van Vanmechelen.

'Breaking the boundaries of clarity
to enter into a new reality.
'This Is Not a Chicken.'
— Koen Vanmechelen

Toen ze voor het eerst aan tafel gingen zitten wisten Geerdt en Koen alleen dat ze samen een boek gingen maken, niet hoe dat er zou uitzien. Die eerste ontmoeting tussen een kunstenaar die gefascineerd is door wetenschap en filosofie en een bioloog annex wetenschapsfilosoof die geïntrigeerd wordt door kunst, leidde tot een lange reeks gesprekken met nieuwsgierigheid als drijfveer en kennis als leidraad. Geerdt denkt al schrijvend, Koen tekent al denkend. Het resultaat is een reeks verkenningen in de grensgebieden van de kennis, waar natuur en cultuur in elkaar overgaan en inzicht leidt tot uitzicht.

10

**THIS IS
NOT A CHICKEN**

1

15

VAN NIEUWSGIERIGHEID EN GENEROSITEIT

22

**LABIOMISTA,
DE MENS IN EN
MET DE NATUUR**

2

28

DE ZIN VAN SCHOONHEID

38

**KUNST VAN HET BORD
NAAR DE WERELD**

3

42

DE LEERSCHOOL DER DINGEN

52

**DE PIRAMIDE
VAN BREINEN,
DE PIRAMIDE VAN TIJD**

4

60

HET WILDE IDEE EN HET WILDE GEN

72

**BOOK OF GENOMES:
LETTERS VAN VERSCHIL**

5

77

EEN EI OF EEN APPEL

96 **DE HAAN MET** **6**
HET GOUDEN SPOOR

101 **EEN ECHTE KOPIE**

110 **LEONARDO,** **7**
OF DE MAN DIE VLIEGT

114 **VAN KIPPEN, GENEN EN MENSEN**

128 **DE KOSMOPOLITISCHE** **8**
RENAISSANCE

133 **CURIEUS EN CREATIEF**

148 **GEZAMENLIJK** **9**
GEHEUGEN

153 **VAN DROOM NAAR WERKELIJKHEID**

168 **GEMEENSCHAPPEN** **10**
BOUWEN

174 **DE KUNST VAN HET LEVEN**

**THIS IS
NOT A CHICKEN**

Koen Vanmechelen —

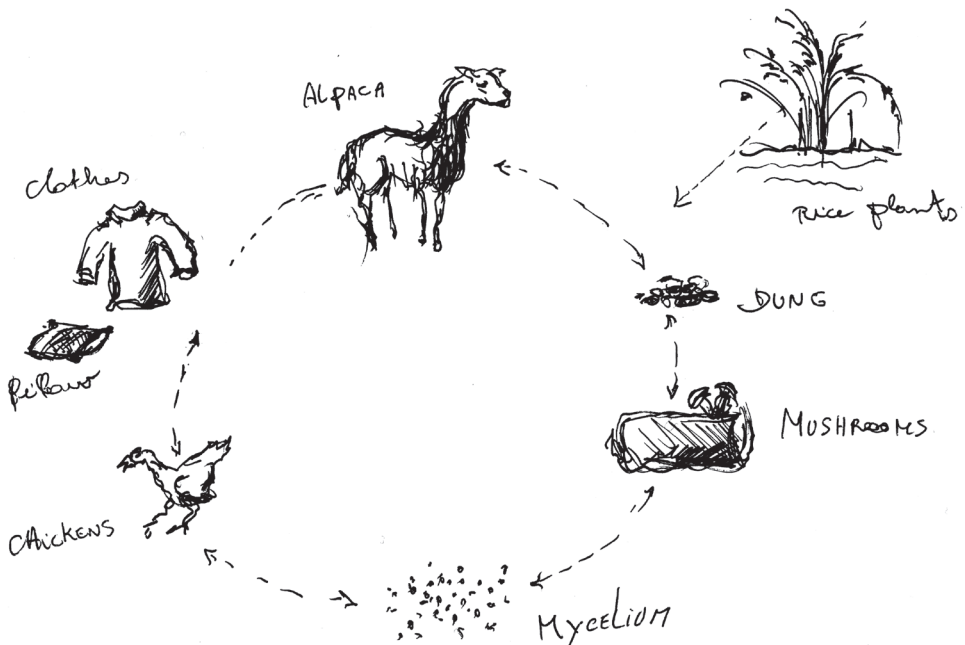
In onze wereld in staat van constante en razendsnelle verandering is het niet makkelijk om een houdbare balans te vinden tussen natuur en cultuur. De daad van *beweging*, of het nu de fysieke beweging van de nomade is of de spirituele beweging van de sjamaan, is het enige dat ons verankert in onze omgeving en ons in staat stelt een brug te slaan tussen de twee.

De beweging waar ik het over heb, valt niet samen met wat vandaag in commerciële termen vaak als *wanderlust* gedefinieerd wordt. Ze wordt niet gecapteerd door de hypermoderne *glomad*, of vindt haar expressie niet in frenetieke activiteit. De ware beweging is de acceptatie van de eb en vloed in het al, en van onze rol daarin als toeschouwer en danser. Ze maakt een bewuste overgave aan een eindig snoer van unieke momenten mogelijk.

Laat het nu juist dat laatste zijn waarmee de mensheid als geheel de grootste moeite heeft, omdat de natuur – het ecosysteem dat ons voortbracht en waarnaar we terugkeren – de laatste en onontkoombare toetssteen is. Als kunstenaar probeer je net om zo kort mogelijk bij die natuur te komen: zonder er volledig in op te gaan, maar met de voortdurende intentie

om uiterst scherp de positie van de mensheid in het geheel te willen situeren. Daarom is het noodzakelijk de vinger aan de pols van de wereld te houden en elke complexiteit mee te nemen, zonder er in die beweging door opgeslokt te worden en je authenticiteit te verliezen.

Dat is een van de redenen waarom ik de kip als metafoor voor een vitale samenleving definieer. De kip is niet alleen verweven met de geschiedenis van het menselijke dier over de hele wereld, maar toont ook het gebruik en misbruik door de mens. Waar de mens komt, volgt de kooi.

Als breedst verspreide migrant heeft de kip een plaats als symbool veroverd in vele culturen: van de Franse Poulet De Bresse, die met trots de driekleur draagt, tot het Chinese zijdehoen dat met zijn harige veren onmiskenbaar de majestueuze Chinese zijde weerspiegelt. Maar die status kent een overduidelijke schaduwzijde in de overbevolkte stallen en monoculturen waar immuniteit, diversiteit en vruchtbaarheid ver zoek zijn. De domesticatie leidt tot de kolonisatie van de ander en van het zelf. De intieme relatie met het lokale wordt geslachttofferd op het altaar van de globaliteit. Zo legt een ogenschijnlijk simpele vogel zowel de positieve als negatieve facetten van de menselijke samenleving bloot.

Daarom volg ik de kip en haar verhalen van zo dichtbij mogelijk. Het verhaal van de kip is het verhaal van de samenleving, en dat verhaal achterhalen is op zoek gaan naar een nieuwe essentie, naar een nieuwe definitie. Het is een zoektocht naar een nieuwe visie over een andere tijd, voor een nieuwe generatie. Naar een samenleving waar cultuur, natuur en wetenschap muteren in een zoektocht naar een nieuwe balans. Daarbij kunnen we niet zonder voldoende fysieke en mentale ruimte, de twee parameters van een gezonde samenleving. In die zin is de

wereld vanuit zijn multiculturaliteit vandaag gigantisch complex, maar tegelijk ook veel vruchtbaarder geworden.

Het Cosmopolitan Chicken Project is ontstaan vanuit de kern van die vruchtbaarheid. De spanning zit in de procreatie, in de mutatie en evolutie. Waar de ontkenning van de complexiteit onze perceptie van de werkelijkheid enkel kan terugbrengen tot een monocultuur, en geen antwoord kan bieden op de ontwikkeling, is het kruisen van kippenrassen een metafoor die maatschappelijke en genetische complexiteit samenbrengt.

De genen vormen een manifest dat het verhaal overstijgt. Het is als melk in koffie: het begint een eigen leven te leiden, waardoor er een andere realiteit ontstaat. Daarmee moeten we leren leven, die meerwaarde moeten we leren ontdekken. Geen makkelijke oefening, maar eerlijk gezegd hebben we niets anders te doen.

VAN NIEUWSGIERIGHEID EN GENEROSITEIT

Geerd Magiels

Op de terreinen van een voormalige dierentuin, grenzend aan een groot natuurpark, staat The Battery; de toon- en werkplaats van Koen Vanmechelen. Het is de centrale blikvanger van LABIOMISTA, een project waarin de grenzen tussen kunst en natuur worden verkend en verlegd. Het ontwerp van de Zwitserse architect Mario Botta integreert werkplaatsen, kantoren, keuken, ontvangst- en tentoonstellingsruimten met de grote inspiratiebron van de kunstenaar. De centrale spil van het gebouw is immers een immense voliëre waar een koppel Stellers zeearenden huist. Ze maken deel uit van een internationaal broedprogramma voor deze imposante, maar bedreigde roofvogel. Als er een jong geboren wordt, zal dat aansluiten bij zijn soortgenoten op Kamtsjatka om de wilde populatie aan te vullen.

Het gebouw loopt aan de westelijke kant uit op een al even indrukwekkend serre. De keuken en de eetplaats van Vanmechelen, zijn team en zijn gasten, geeft uit op een balkon dat in die vogelkooi uitsteekt. De toekans en neushoornvogels zitten op de rand van de balustrade en kijken naar binnen, zebra's en rijstvogels fladderen rond tussen een paar gigantische nesten, zeven soorten toerako's vliegen tussen de huizenhoge bomen, de groene kamhoen scharrelt op de grond, terwijl tropische duiven toekijken. Het zijn allemaal soorten die op de CITES-lijst staan. Ze zijn afkomstig uit zes continenten en zijn fruit- en zadeneters.

De vogels zijn een integraal onderdeel van het gebouw en symboliseren een centraal idee in het werk van de kunstenaar die vooral bekend is door zijn installaties waarin levende kippen rondlopen. Zijn grondidee is dat de mens een onderdeel is van het rijke palet van de natuur, dat wij er zijn dankzij

die natuur en dat de natuur juist daarom onze aandacht en respect verdient. We moeten onze plaats kennen, zegt Vanmechelen: tussen de carnivoren en de frugivoren wonen en werken wij, de alleseters.

Zijn kunstwerken zijn op vergelijkbare manier hybride creaties waarin veren, huiden, eieren of geweien samengaan met plexiglas, marmer, neon, verf of inkt. De pluimen en de vellen zijn onder andere afkomstig uit Vanmechelens maatschappelijke projecten waarin zelfbeschikkingsrecht en voedselzekerheid voor de minder gegoeden van deze aarde vooropstaat. Vanmechelen zoekt met zijn kunst een weg tussen de wilde natuur aan de ene kant (die nauwelijks nog ergens bestaat) en de geglobaliseerde maatschappij aan de andere kant (die vaak veel wilder en meedogenlozer is dan de natuur). Het is niet toevallig dus dat de kip, tussen de oerhoender uit de wouden van Zuidoost-Azië en de extreem doorgefokte industriekip van tegenwoordig, een terugkerend motief is in zijn werk.

De spanning tussen natuurlijke evolutie gedragen door genetische variatie en mensgestuurde ontwikkeling, gevoed door speelse creativiteit, zit in elk werk van Vanmechelen. In het Vlaanderen van zijn jeugd waren kanariekoaien, kippenhokken en duiventillen heel gewoon. Hij raakte als kleine jongen gefascineerd door eieren en kuikens. Hij verwonderde zich toen al over hoe het een leidde tot het ander. Hoe maakt een ei een kip en die weer een ei? Vragen stellen was en is zijn tweede natuur. Ze leiden hem in zijn experimenterende aanpak. Zijn groeiende collectie vogels dwong hem na te denken over hoe je die dieren een gezond en gelukkig leven bezorgt. Hoe leven ze in het wild? Wat is hun natuurlijk gedrag en hoe kun je dat maximaal tot ontplooiing laten komen? Met de biologievragen kwamen ook de filosofische: Waarom zetten we iets wat we zo graag zien in een kooi? Hoe gaan we

om met andere soorten? Wat zegt dat over de plaats van de mens in het geheel? Vragen stellen is een kunst. Voor Vanmechelen zijn ze de bron van zijn kunst, waarbij de wetenschappelijke of filosofische antwoorden hem inspireren. Maar hij is geen wetenschapper en kent het verschil: het 'onderzoek' van kunstenaars is van een heel andere aard dan dat van wetenschappers. De eisen van betrouwbaarheid, reproduceerbaarheid of objectiviteit in de wetenschap gelden niet voor het werk van kunstenaars.

Koen Vanmechelen voelt zich verwant aan onderzoekers, met wie hij graag aan tafel schuift.

Want alle onderzoek begint bij het observeren van de werkelijkheid en willen weten wat je waarneemt. Dat is wat Vanmechelen doet. Hij staat op het observatieplatform en kijkt en kijkt opnieuw. De vogels zijn er en het is een geschenk om op kruinhoogte oog in oog te staan met deze vreemde en toch zo verwante wezens. Hij kijkt met de focus om te leren. Zitten ze goed in hun pluimen? Glanzen hun veren? Eten ze goed? Komen ze in de rui en vertonen ze normaal paargedrag? Iedereen die een huisdier heeft, weet hoe interessant diergedrag is. En voor wie geen huisdier heeft: ook het gedrag van het dier mens is eindeloos boeiend. Er is zoveel te zien als je goed kijkt.

Kunst en wetenschap vertrekken met dezelfde verwonderde blik. De kunst van het kritisch kijken is een basis-ingrediënt van elk onderzoek: het beoordelen en analyseren van daden, uitspraken of gedachten. Kritiek gaat op zoek naar de grenzen van wat men weet of denkt te weten, zij zoekt de draagwijdte op van de beschikbare kennis en noopt zo tot bescheidenheid.

In de wetenschap leer je dat aan de strenge hand van de realiteit. Een verhaal uit de geschiedenis van de wetenschap illustreert dat ten voeten uit. De Amerikaan Samuel Scudder, die later een van de belangrijkste entomologen van zijn tijd zou worden, maakte zich in 1859 op om 'natural history' te gaan studeren bij professor Louis Agassiz aan de universiteit van Harvard. Agassiz was toen al wereldberoemd en een van Darwins correspondenten. De professor vroeg Scudder wanneer hij wilde beginnen en die antwoordde: 'Meteen!' Waarop Agassiz een bokaal uit het rek neemt met daarin een grote vis in gelige alcohol. 'Neem deze vis en kijk ernaar. Wij noemen het een Haemulon, ik zal je later vragen wat je gezien hebt.' Scudder haalt de baars uit de conservatievloeistof. Het naar oude alcohol en vergane vis ruikende exemplaar kon niet veel enthousiasme opwekken bij de jongeman die vooral in insecten geïnteresseerd was.

Na tien minuten had hij de vis bekeken en ging op zoek naar de professor om verslag uit te brengen. Maar die is nergens te vinden. Uren gaan voorbij. Uit pure verveling draait hij de vis om. Bestrijkt hem met alcohol tegen uitdroging. In arren moede nam hij een potlood en begon de vis te tekenen. Toen begon hij dingen op te merken die hij niet eerder had gezien. In de loop van de namiddag, kwam de professor terug: 'Juist, het potlood is een van de beste ogen.' Scudder beschreef de kieuwbogen, de lippen en de ogen, de laterale lijn, de gestekelde vinnen en de gevorkte staart. Agassiz zweeg duidelijk teleurgesteld na deze opsomming en zei dan: 'Je hebt niet aandachtig genoeg gekeken. Je hebt niet eens een van de meest opvallende kenmerken van dit dier gezien. Kijk opnieuw.'

Scudder tekende verder en ontdekte het ene niet eerder geziene kenmerk na het andere en beseft hoe terecht de professors kritiek was geweest. Agassiz dook weer op tegen het

einde van de dag en vroeg of hij het al gezien had. 'Bedoelt u misschien dat de vis symmetrisch is met gepaarde organen?' Dat was wat Agassiz zijn student graag had laten ontdekken voor zichzelf. Maar de les was nog niet afgelopen. Scudder kreeg de vis ook de volgende drie dagen nog voorgeschoteld met de boodschap te kijken en opnieuw te kijken. De vierde dag haalde Agassiz nog andere baarssoorten boven om te portretteren.

Agassiz' methode onderstreept het belang van de observatie. Niet alle vissen zijn baarzen en vissen zijn geen insecten. Maar in de veelzijdige werkelijkheid van al die dieren zijn herkenbare constanten. Er zit een systeem in de werkelijkheid. Dat kun je pas ontdekken dankzij de rigoureuze weergave van de observeerbare feiten in hun onderlinge verhoudingen. Agassiz was streng in zijn aansporing om niet te snel tevreden te zijn: 'De feiten zijn domme dingen zolang ze niet in verband worden gebracht met een algemene wet.' De betekenis van een feit wordt pas duidelijk in zijn bredere context. Als de insectenkundige er jaren later op terugblijkt¹ is deze proef (of beproeving) de beste entomologische les die hij ooit kreeg.

Vanmechelen is herkenbaar in de jonge Scudder. Hij tekent al denkend en denkt al tekenend.² Elke schets is een poging de wereld helder in beeld te brengen en zijn gedachten te ordenen. Potlood of carramarmer, levende of opgezette kip, het zijn middelen om zijn verhaal te vertellen. In dat verhaal is de natuur voorbeeld en leermeester. In de vorm van de vogel probeert hij de werking van het leven te vangen. Zijn fascinatie leidde tot een steeds verder uitdijend fokproject waarbij hij lokale kippensoorten kruist om zo een universele kip te creëren die genetisch rijker en biologische sterker is dan

de fabriekskip van tegenwoordig. Vanmechelens project om een 'kosmopolitische kip' te creëren is ontstaan vanuit het (wetenschappelijk onderbouwde) besef dat de kippen die in onze hokken rondscharrelen niet 'onze' (Mechelse, Bresse of Finse) kippen zijn, maar een levend verhaal van miljoenen jaren evolutie, selectie en aanpassing. Tegelijk hybridiseert hij biologische met culturele diversiteit. Telkens als hij een gediversifieerde kip teruggeeft aan een lokale gemeenschap in Cuba, Ethiopië of Thailand, verbindt hij de lokale cultuur met het epos van de wereldwijde verspreiding van deze hoenders, waarbij zeven komma zeven miljard mensen en drieëntwintig miljard kippen samenleven op deze planeet.

Na hun natuurlijk dood eindigen de hanen en hennen van Vanmechelens transculturele broedprogramma in kunstwerken en installaties, de stille getuigen van een productief leven. Trots staan ze ook als taxidermistische getuigen voor de spin-off projecten van zijn kunst: stichtingen die in de armste delen van de wereld, van slums van Addis Abeba tot de suburbia van Detroit, de kip onderzoeken en ondersteunen als universele eiwitbron voor lokale voedselbehoeften.

Er is schijnbaar niet veel 'kunst' aan een opgezette kip. Ze wordt echter kunst als je de filosofische ideeën en vragen kent van de man die het ei heeft uitgebroed en de kip gevoed. Vanmechelen is een conceptuele kunstenaar en geen pluimveegeleerde. Zijn kunst is wel doordrongen van zijn kennis van dieren. Hij kijkt en kijkt nog steeds met verwondering, het waarmerk van de echte vragensteller – wetenschapper of kunstenaar. De ene vraag leidt tot de andere. Eieren of eicellen en vruchtbaarheid, lama's of kamelen en hun wonderlijk ontdubbelde immuunsysteem, genetische en fenotypische diversiteit bij pluimvee en runderen, vrouwen en voedselveiligheid, kin-

deren en hun rechten en dromen: het zijn de ingrediënten van zijn werk die steeds opnieuw in telkens weer andere vormen en materialen terugkomen.

In en met zijn kunst brengt hij mensen uit diverse disciplines, van geneeskunde tot genetica, van taxidermie tot ontwikkelings samenwerking en van mensenrechten tot fertiliteit samen. Op het moment dat hij cosmokippen inkruist om de lokale kippen sterker te maken, kruist hij ook globale met lokale kennis om de wereld van morgen leefbaarder te maken. Hij wil kennis delen en zijn kunst is een manier om dat te doen. Nieuwsgierigheid en generositeit drijven hem daarbij, onder het motto: *the global only exists by the generosity of the local.*

**LABIOMISTA,
DE MENS IN EN
MET DE NATUUR**